

20

Skånelinjen

I serien om vårt militärhistoriska arv, SMHA, besöker vi i del 33 Skånelinjen, som blir den avslutande artikeln i serien om SMHA:s museer.

Text och foto: Emelie Petersson och Johan Dahlén, Regionmuseet i Skåne

1. GRÄNSFÖRSVARMUSEUM - Abisko
abiskomuseum.se

2. FÖRSVARMUSEUM - Boden
forsvarsmuseum.se

3. RÖDBERGSFORTET - Boden
rodbergsfortet.com

4. KALIXLINJEN
silknasfortet.se

5. FLYGMUSEET F21 - Luleå
flygmuseetf21.se

6. HEMSÖ FASTNING - Hämösand
hemsöfastning.se

7. TEKNIKLAND - Östersund
teknikland.se

8. SKÅNSEN KLINTABERG - Hotagen
klintaberg.se

9. TELESEUM - Enköping
telesum.se
(Museet är under konstruktion)

10. FASTNINGSMUSEUM - Vaxholm
vaxholmsfastning.se

11. ARMÉMUSEUM - Stockholm
armemuseum.se

12. HEMVÄRNSMUSEET - Vällinge
hemvarnet.se

13. ARSENALEN - Strängnäs
arsenalen.se

14. FLYGVAPENMUSEUM - Linköping
flygvapenmuseum.se

15. GOTLANDS FÖRSVARMUSEUM - Tingsåde
gotlandsforsvarsmuseum.se

16. MILISEUM - Skillingaryd
miliseum.com

17. MUSEUM FÖR RÖRLIGT KUSTARTILLERI - Karlskrona
ka2.se

18. MARINMUSEUM - Karlskrona
marinmuseum.se

19. ARTILLERIMUSEET - Kristianstad
artillerimuseet.se

20. SKÅNELINJEN
Läs mer i appen Kulturpunkt.

21. GARNISONS- OCH LUFTVÄRNSMUSEET - Halmstad
gvmuseet.se

22. AEROSEUM - Göteborg
aeroseum.se

23. MARITIMAN - Göteborg
maritiman.se

24. GARNISONSMUSEET SKARABORG - Axvall
garnisonsmuseet.se

25. FASTNINGSMUSEUM - Karlsborg
fastningsmuseet.se

26. BRIGADMUSEUM - Karlstad
brigadmuseum.se

27. KRIGSFlyGFALT 16 - Brattforsheden/Värmland
krigsflygfalt16.se

28. ARBOGA ROBOTMUSEUM - Arboga
robotmuseum.se

– nya och gamla berättelser

Regionmuseet i Skåne arbetar sedan flera år med att dokumentera, bevara och sprida kunskap kring Skånelinjen som kulturarv. Med stöd från Statens Maritima och transporthistoriska museer har vi gjort ett antal olika insatser för att lyfta fram detta mycket påtagliga byggnadsverk som ligger längs hela den skånska kusten. Arbetet har kretsat kring att öka förståelsen och kunskapen om en del av den svenska försvarshistorien som börjar försvinna ur folks medvetande. Det är inte längre självklart att allmänheten känner till vad de stora betongkolosserna på de skånska badstränderna är för något. Kunskapen om det historiska sambandet börjar försvinna.

Per-Albins linje

Skånelinjen, även kallad Per Albinlinjen efter dåvarande stadsministern Per-Albin Hansson, är en mycket påtaglig kulturlämning från andra världskrigets och kalla krigets dagar. Utmed hela den cirka 50 mil långa skånska kusten ligger betongvärnen. Emellanåt mycket tätt med bara ett hundratal meter mellan sig.

Det var under senhösten 1938 som beslutet togs om att anlägga en kustförsvarslinje i Skåne. Med början i Ystad byggdes sedan under sommaren 1939 nära trehundra värn på sydkusten och senare samma år befästes även öresundskusten. Arbetet fortsatte året därpå och sammanlagt byggdes 1063 värn längs hela den skånska kusten, från Båstad i nordväst till Vieryd i västra Blekinge.

Arbetet med att bygga försvarslinjen gick mycket fort och var direkt kopplat till hur det militära

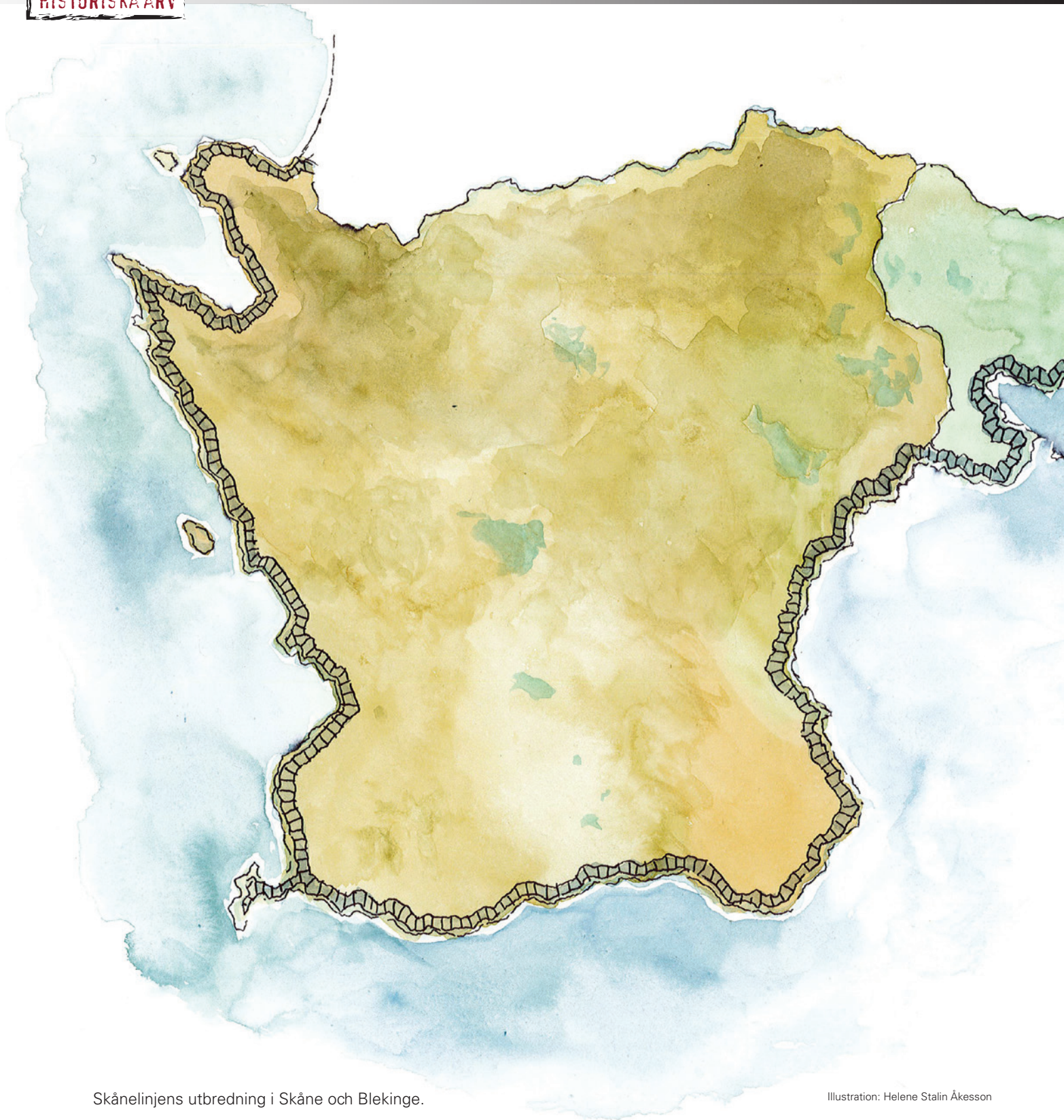

Deltagare på beredskapskurs i jordbruk som gör halmmadrasser att sova på. Kurserna pågick under två veckor med cirka 20 deltagare som delades in i arbetslag som arbetade i ladugård, häststall, förläggningens hushåll samt ute på fältet. Arbetsveckan utgjordes av 54 timmar. Förekommande arbetsuppgifter var bland annat handmjölkning tre gånger dagligen av gårdens 48 kor, betgallring på fälten, hässjning, matlagning och skurning. (Materialet kommer ur Kvinnoföreningarnas beredskapskommittés arkiv, Riksarkivet Stockholm.)

hotet utvecklade sig. Den intensiva byggnationen på sydkusten var en följd av att den bedömdes som mest utsatt för möjligt tyskt angrepp. Den snabbt och akut uppförda försvarslinjen permanentades, moderniserades och kompletterades med bl a skyddsrum, och var en aktiv del av det skånska kustförsvaret fram till 1990-talet. Sedan den militära nyttan upphört, har några värn tagits bort och ett flertal plombe-

rats – men ännu finns de flesta kvar. Skånelinjen är ett av Sveriges största byggnadsverk. Det lär ha gått åt mer betong till Skånelinjen än till Öresundsbron!

2016 genomförde Regionmuseet en inventering av värnen längs delar av försvarslinjen. Syftet med denna var att få en bild av skicket på värnen, men också ha fokus på pedagogiska och turistiska värden och tillgänglighet. >>>

Skånelinjens utbredning i Skåne och Blekinge.

Illustration: Helene Stalin Åkesson

Genom inventeringen kunde vi snabbt konstatera att stora delar av Skånelinjen var helt utan information och att kunskapen saknades om varför betongklumparna – bunkrarna

och skyddsrummen, ligger där de ligger. För att nå ut till den allmänhet som inte självklart uppsöker militärhistoriska besöksmål valde vi att fokusera på områden där värnen är

lättillgängliga och ligger tillsammans med andra besöksmål. Invid Falsterbokanalen har vi tillsammans med den lokala kulturföreningen Calluna, skyltat ett par värn och skydds-

Skytt från ett av de skyltade värnen invid Falsterbokanalens.

rum. Här finns flera olika typer av militära anläggningar bevarade och i samverkan med föreningen kan värnen öppnas och visas. Detsamma gäller för ett värn invid Ravlunda skjutfält i östra Skåne, som förvaltas av Artillerimuseet i Kristianstad. Båge dessa miljöer är lättillgängliga, attraktiva och populära – och med välbevarade värn som lämpar sig väl för en fördjupande berättelse om andra världskriget och kalla krigets påverkan på Sverige.

Nya berättelser

Just nu arbetar vi med projektet ”Skånelinjen - Nya berättelser” i samarbete med Skånes hembygdsförbund. Här söker vi efter ytterligare berättelser med anknytning till linjen. Fokus ligger på vardagslivet som pågick samtidigt som värnen byggdes och linjen bestyckades. Hela samhället var påverkat under dessa dramatiska krigsår och i Skåne blev invasionen av grannländerna Danmark och Norge extra kännbar.

Det var under arbetet med inventeringen 2016 som projektgruppen kom i kontakt med berättelser av de som varit med och byggt värnen och »»

Kulsprutevärn 648, Ålabodarna Landskrona.

Pansarvärn 560, Barsebäck.

de som haft sin postering där. Ögonvittnesskildringar om psykiska påfrestningar av utsatthet och ovisshet. Kontrasten mellan dagens kulturmiljö och gårdagens försvarsanlägg-

ning var slående. I det pågående projektet arbetar vi utifrån antagandet att dessa, många gånger förbisedda personliga betraktelser, kompletterar den stora historieskrivningen

och ger den nyanser som behövs för att ge fler människor en ingång till kulturarvet Skånelinjen.

I arkivens gömmor

Som museum vänder vi oss bland annat till arkiven för att få ytterligare kunskap. I detta projekt har vi hittills besökt Riksarkivet och Krigsarkivet i Stockholm samt Folklivsarkivet i Lund. Materialet som vi har tittat på ger en intressant dokumentation av ett land i krisberedskap. Ett exempel är de beredskapskurser i lantbruk som kvinnor uppmanades delta i för att avhjälpa bristen på arbetskraft inom jordbruket. Behovet var stort då både lantbrukare och säsongsarbetande unga män var inkallade. För Skånes del finns en intressant dokumentation från dessa kurser genom fotografier som visar utbildningens olika arbetsmoment, från mjölkning för hand till körning med häst. Att det saknades arbetskraft i lantbruket blir tydligt vid genomgång av arkivmaterial som finns hos Folklivsarkivet i Lund. Samlingen innehåller svaren på en frågelista som skickades ut 1997 med rubriken "Beredskapen". Här förtydligas situationen med direkta beskrivningar av de svårigheter det innebar för de som ensamma fick sköta både familj och jordbruk. Här återges också frustrationen hos de inkallade över att inte kunna hjälpa till. Situationen för lantbrukarna är bara ett exempel.

Pansarvärn 153, Hörte, Ystad.

Pansarvärn 1557, Bjärehalvön.

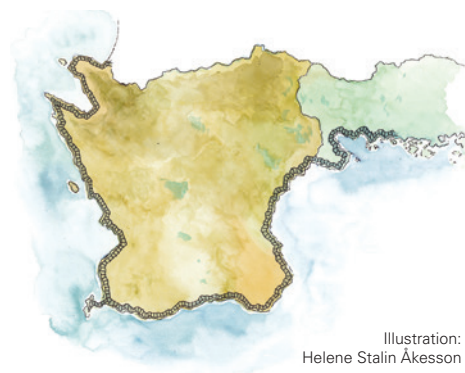

Illustration:
Helene Stalin Åkesson

Mina tidiga minnen från beredskapen är från Simrishamn, där min far som fiskare fick sin trålare konfiskerad i händelse av krigsutbrott, jag minns den viktiga handlingen med en röd stämpel över nästan hela sidan "HEMLIGT" Hamnen avspärrades med taggtrådsrullar och vakter sattes ut och endast behöriga med passerkort fick tillträde till hamnområdet. Skånes ostkust ansågs ju vara lätt som "invasionskust". Forten – de s k "Per Albin Hansson-linjen" uppfördes tätt längs vår kust och fortfarande sticker de upp här och där som en påminnelse från den "onda tiden" Sommaren 1996 öppnade man ett fort i Brantevik för visning, en ganska underlig känsla att efter alla års "fördolda" plötsligt stå nere i en bunker.

Utdrag ur ett svar på den frågelista, *Beredskapen*, som Folklivsarkivet i Lund skickade ut 1997.

BEREDSKAPSÅR m m

1939 - en helt vanlig dag. Luxorradien på kökets blå byrå är påslagen. Mamma skall lyssna på dagens nyheter från TT. Pappa har redan cyklat tillbaka till sitt arbete efter middagen och jag sitter upplyft på diskbänken för att mor lättare skall kunna snöra på mig skorna. Jag är 5 år och enda högt älskade barnet. Så ljuder hallmännens röst ur radion och min annars glada, livliga mamma stelnar till, slutar att snöra skor, tittar på mig med blanka ögon och ger mig en kram. "Nu är det krig Eva lilla" säger hon.

Denna ögonblicksbild är för alltid etsad i mitt minne även om jag då naturligtvis inte helt förstod innebörden av meddelandet.

Utdrag ur ett svar på den frågelista, *Beredskapen*, som Folklivsarkivet i Lund skickade ut 1997.

Materialet är brett avseende både regional spridning och människors livssituation vid tiden.

En förutsättning för projektet är de nio hembygdsföreningar som deltar med ideellt arbete. Deras kunskap om, och engagemang i den lokala historien är viktig i arbetet med att hitta platsanknutna berättelser. Projektet pågår ännu och vi kan inte säga vad resultatet blir men vi kan dock bjuda på smakbitar ur arkiven. ■

1944 på våren flytta jag ner till Skåne, där jag arbetade på en i bondgård, fick hjälpa till med olika sysslor, mjölkning, trädgårdsarbeten ute på fälten med skördearbeten. Där hörde vi nästan dagligen bombplan, det var så mycket militärer överallt, på cykel, tanks, hästar med fordon, de utfodrade hästarna med bla, svarthavre, en sort som odlades då, men i dag är det inte vanligt alls. De engelska bombplanerna kastade ner remsor av stanniolpapper, det låg det överallt på gårderna, det var för att förvillaluftvärnet, som hade strålkastare riktade motflygplanen, för att se vad det var för nationalitet på planen, ofta hörde man hur de sköt efter planen. En gång var det ett bombplan som störtade, vi såg hur det brann, och flera män hoppade ut med fallskärmar.

Utdrag ur ett svar på den frågelista, *Beredskapen*, som Folklivsarkivet i Lund skickade ut 1997.

Läsa mer

För den som är kunnig i militärhistoria och som vill veta mer om Skånelinjens olika tekniska och fortifikatoriska delar rekommenderar vi boken *Skåne-linjen (Per-Albin linjen). Det skånska kustförsvaret under andra världskriget*, skriven av Leif Högberg. Här finns både en gedigen genomgång av det historiska

grundmaterialet såväl som tekniska beskrivningar och ett rikligt bildmaterial. För den som vill läsa vidare om vardagslivet finns; *Vardagsliv under andra världskriget: minnen från beredskapstiden i Sverige 1939-1945*, skriven av Carina Ahlqvist, Annika Nordström, Birgitta Skarin Frykman.